

zodat men naar sekse gescheiden werd zoals tegenwoordig nog in fundamentalistische kringen voorkomt. Anna Maria zat dan ook apart achter een gordijn. Wel volgde zij jarenlang privécolleges, waaronder tien jaren theologie van professor Voetius. De openbare en de theologiecolleges waren gratis maar voor de privécolleges moest betaald worden. Voor de rijke Anna Maria was dit echter geen probleem. Kerkelijke examens heeft Anna Maria niet gedaan, ongetwijfeld wegens de heersende opvatting dat 'een vrouw moest zwijgen'. Een academische reis ging niet, omdat er in Europa geen universiteit zo verlicht was als die haar had toegelaten. De geleerde vrouwen in Europa die zij ontmoette en met wie zij correspondeerde, hadden geen universitaire studie genoten. Wel werd in het Latijn, Grieks of Hebreeuws geschreven, de drie talen die een geleerde moest kennen.
Voor wie wordt dit boek aanbevolen? Voor docenten en voor in talen geïnteresseerde leerlingen uit hogere klassen. Er wordt ruimschoots geciteerd uit het werk van Anna Maria. Het boek is fraai uitgegeven. In omlijnde kaders zijn diverse brieven afgedrukt en ook een schets over het karakter van Anna Maria van Schurman. Hoe veelzijdig Anna Maria was, laten ook de bijzonder knap gemaakte illustraties zien: vele van de hand van Anna Maria van Schurman zelf!

Ellen Marrenga

S. GROENEVELD EN H.L.PH. LEEUWENBERG, *DE TACHTIGJARIGE OORLOG. OPSTAND EN CONSOLIDATIE IN DE NEDERLANDEN (CA. 1560-1650).* (WALBURG PERS, ZUTPHEN 2008) 432 BLZ., PRIJS € 59,50.

Het mag met de historische kennis van de Nederlanders beroerd zijn gesteld, hoe ons land als zelfstandige staat is ontstaan, daar hebben de meesten wel wat van gehoord. Willem van Oranje is een paar jaar geleden nog bijna tot belangrijkste Nederlander gekozen en het Wilhelmus kan ook bijna iedereen meezingen. Wat overigens niet wil zeggen dat men weet waar men het over heeft of wat men zingt, getuige de eerste plaats voor Pim Fortuyn bij diezelfde verkiezing en de zinloze discussie over het volkslied. Maar het kan nog erger: het Russische volk koos onlangs bij een zelfde soort verkiezing voor Rusland Jozef Stalin tot tweede belangrijkste Rus.
Lang was de Tachtigjarige Oorlog het ijkpunt van onze nationale identiteit: verdraagzaamheid, vrijheidszin, maar ook het protestantisme, waren dan daarvan de sleutelbegrippen. Later, vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw, kwam daar nog de Tweede Wereldoorlog bij, want ook daar konden en kunnen we naar hartenlust onze nationale deugden op projecteren.
Nou is het maar zeer de vraag of de opstandelingen in de jaren zestig van de zestiende eeuw onder het motto van vrijheid, verdraagzaamheid en protestantisme de strijd aangingen. Bovendien: hoe laat het, toch vaak fundamentalistische, calvinisme zich rijmen met die twee andere begrippen? Ze zijn immers als water en vuur voor elkaar.
Degenen die hun nieuwe religie wilden beschermen tegen de door het centrale gezag in Brussel gesteunde moederkerk hadden hele andere motieven om in verzet te komen dan de edelen en de rijke burgerij in de steden die zich tegen de aantasting van hun privileges door de Habsburgse centralisatie verzetten. Vechten voor het behoud van verworven rechten, zeker als daar maar een klein deel van de bevolking van profiteert, is geen vrijheidsstrijd. Soms is het een gewone ordinaire machtsstrijd. En revolte onder het volk, voortkomend uit sociale onrust, kunnen we zelfs beschouwen als een onderdeel van een klassenstrijd, hoe onderontwikkeld die dan ook mag zijn geweest. Motieven voor de Opstand, en interpretaties ervan, te over. En dat is nog maar het begin van het verhaal, want de Tachtigjarige Oorlog zou nog lang duren.
Groeneveld en Leeuwenberg maken voor hun *De Tachtigjarige Oorlog* van drie kennerkende momenten een tijdsbeeld van de Nederlanden: een van 1559, een van 1609 en een van 1650. Voor ieder van die momenten beschreven zij de institutionele, economische, sociale en religieuze situatie.
En van de tussenliggende periodes, zo als zij het noemen, de loop der gebeurtenissen.

Het hele spel begint volgens de schrijvers met een godsdienstoorlog, een burgeroorlog en een opstand die aan het einde van de zestiende eeuw overgaan in een reguliere oorlog tussen twee staten, die na een onderbreking van twaalf jaar tussen 1609 en 1621, zal voortduren tot het midden van de zeventiende eeuw. Het resultaat van dit alles had niemand bij het begin voor ogen gestaan, omdat de opstand was begonnen door groepen met verschillende motieven. In ieder geval was het geen enkelvoudig herstel van de oude machtsverhoudingen. De oude standenmaatschappij was niet verdwenen, maar één stand, de burgerij, voerde nu wel de boventoon, omdat de geestelijkheid was uitgeschakeld en de adel om verschillende redenen veel aan macht had verloren. De gegroeide tegenstelling tussen de klassen in de steden kwam door het corporatieve karakter van dat stedelijke leven, met gilden, broederschappen, schutterijen en buurtschappen, echter niet op scherp te staan. En de collegiale bestuursstructuur van de Republiek (met meerhoofdige stads-, gewest- en generaliteitsbesturen) was geen stap terug naar de middeleeuwse verhoudingen, maar een even modern antwoord op de nieuwe tijd als het absolutisme in de ons omringende monarchieën en als regeringsvorm misschien wel efficiënter.
Op godsdienstig gebied bleef de Republiek hangen tussen het Duitse model, waar de vorst een keuze maakte voor het rooms-katholicisme of het lutheranisme in zijn land, en het Franse model, waar voor de Hugenoten in bepaalde gebieden en steden godsdienstvrijheid kwam. In de Republiek kwam gewetensvrijheid. Niemand kon vervolgd worden voor zijn godsdienstige overtuiging, wel voor de openbare uitoefening ervan. Want alleen de publieke gereformeerde kerk mocht in het openbaar kerkdiensten houden. Maar alle kerken, of ze nou publiek waren of niet, bepaalde met hun armen- en ziekenzorg en onderwijs een belangrijk deel van het corporale karakter van de Republiek. Fascinerend blijft natuurlijk de constatering dat de Republiek na tachtig jaar strijd niet wezenloos in de touwen hing, maar als grote mogendheid en als centrum van de wereldhandel uit de oorlog te voorschijn kwam. Ze zat toen midden in haar Gouden Eeuw. Ook voor dit economische aspect van de Tachtigjarige Oorlog is in het boek van Groeneveld en Leeuwenberg voldoende aandacht. Een reden te meer om hun *Tachtigjarige Oorlog* een standaardwerk te noemen.

Hans Pols

advertentie

Universiteit Leiden

ICLON

DE LEIDSE NASCHOLING

De lerarenopleiding (ICLON) en de opleiding geschiedenis van de Universiteit Leiden organiseren een studiedag over het CE-onderwerp voor 2010-2011

Dekolonisatie en Koude Oorlog in Vietnam

op **vrijdag 18 september 2009.**

Deze studiedag is bedoeld voor geschiedenisdocenten en andere belangstellenden en dient als voorbereiding op het examenonderwerp.
Op deze dag kunt u een combinatie van lezingen en workshops volgen met ruime mogelijkheid voor discussie en actieve deelname. Op de informatie- en leermiddelenmarkt presenteren verschillende uitgeverijen hun materialen.

Meer informatie: www.iclon.nl/geschiedenisdag en in Kleio week 27.